

Лекція 8. Розміщення, спеціалізація, концентрація та інтеграція в сільському господарстві

- 1. Поняття, основні принципи та ефективність розміщення сільськогосподарського виробництва**
- 2. Поняття, особливості і форми спеціалізації сільського господарства**
- 3. Концентрація та інтеграція виробництва в сільському господарстві**

1. Поняття, основні принципи та ефективність розміщення сільськогосподарського виробництва

Основною формою суспільного поділу праці є розміщення виробництва.

Розміщення продуктивних сил – динамічний стан, що характеризує поділ продуктивних сил на території згідно з природними, соціальними та економічними умовами окремих регіонів і визначається особливостями територіального поділу праці, властивими для цієї соціально-економічної системи.

Отже, **розміщення сільського господарства** означає розподіл виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції на території країни, регіону, області, району та окремого підприємства.

Завданням раціонального розміщення сільськогосподарського виробництва є розподіл його галузей і культур по території країни (підприємства) з метою найефективнішого використання природних та економічних умов, запобігання нераціональним перевезенням сільськогосподарської продукції, забезпечення комплексного розвитку сільського господарства, при якому в необхідних пропорціях поєднуються різні галузі з переважним розвитком головної з них.

Групи чинників впливу на розміщення сільськогосподарського виробництва:

- 1) природні;
- 2) економічні.

Кожна з цих груп включає багато факторів, основними із яких є:

- природні умови;
- розміщення міст і промислових центрів;
- розміщення переробної промисловості по території країни;
- розвиток засобів транспорту;
- рівень забезпеченості трудовими ресурсами та використання їх;
- міжнародний поділ праці.

Принципи розміщення сільськогосподарського виробництва:

- виробництво продукції повинно здійснюватися в тих регіонах, де досягається неухильне зростання її обсягів при найменших затратах живої та уречевленої праці;
- розміщення виробництва із врахуванням природних і кліматичних умов (родючість ґрунту, рельєф, температурний, водний та вітровий режим та ін.);
- ефективне використання трудових ресурсів;
- раціональне використання, охорона та відтворення природних ресурсів;
- максимальне наближення переробних підприємств до джерел сировини, а сільськогосподарських – до місць споживання їх продукції;
- дотримання раціональних пропорцій між сільським господарством та іншими галузями господарства, особливо промисловості;
- рівень розвитку всіх видів транспорту;
- науково-технічний прогрес і вдосконалення матеріальнотехнічної бази;

- врахування та сприяння міжнародному поділу праці;
- зміцнення економічної незалежності України.

Економічним критерієм раціонального розміщення виробництва є виробництво максимального обсягу продукції при мінімальних витратах праці і засобів виробництва на одиницю продукції.

Економічна ефективність розміщення сільськогосподарського виробництва характеризується наступною системою таких основних показників як:

- собівартість одиниці продукції;
- продуктивність праці;
- виробництво та реалізація продукції з розрахунку на одиницю земельної площі;
- окупність інвестицій та капітальних вкладень в сільському господарстві;
- сума чистого доходу та прибутку з розрахунку на 1 га земельної площі та на середньорічного працівника;
- рівень рентабельності виробництв сільськогосподарської продукції та ін.

2. Поняття, особливості і форми спеціалізації сільського господарства

Під **спеціалізацією** взагалі слід розуміти виробництво однорідної в технологічному або виробничому відношенні продукції (в обсягах, які перевищують мінімально допустиму потужність підприємства).

Спеціалізація сільськогосподарського виробництва – це переважний розвиток виробництва одного або кількох видів продукції в окремих регіонах, підприємствах чи їх підрозділах.

Економічна сутність спеціалізації виробництва проявляється в обмежені номенклатури і асортименту продукції, яка виробляється на підприємстві.

Виділяють такі форми спеціалізації виробництва:

- предметна – передбачає виробництво на підприємстві певної закінченої (кінцевої) продукції;
- подетальна – заснована на тому, що підприємство виробляє окремі деталі або вузли та агрегатів і вузлів для комплектування готової продукції;
- технологічна (постадійна) – характеризується тим, що підприємство спеціалізується на виконанні окремих технологічних операцій і виробництві яких-небудь напівфабрикатів;
- функціонально спеціалізована – ремонтні заводи, підприємства із виготовлення стандартної тари, машиносервісні організації.

Основні види спеціалізації сільського господарства:

1. Зональна спеціалізація характеризує виробничий напрям спеціалізації окремих природно-економічних зон, регіонів, районів та інших територій, об'єднаних спільністю ґрунтово-кліматичних та економічних умов, що сприяють розвитку виробництва продукції окремих галузей сільського господарства.

2. Внутрішньогалузева спеціалізація – це поділ праці всередині окремих галузей рослинництва і тваринництва і передбачає спеціалізацію сільськогосподарських підприємств та їх виробничих підрозділів по стадіях технологічного процесу виробництва кінцевої продукції.

3. Господарська спеціалізація – це спеціалізація окремих сільськогосподарських підприємств або їх об'єднань на виробництві окремих видів продукції відповідно до їх природно-економічних умов.

4. Внутрішньогосподарська спеціалізація ґрунтується на поділі праці між виробничими підрозділами підприємства і передбачає раціональне розміщення окремих галузей виробництва по бригадах, фермах, відділках та ін.

Залежно від рівня спеціалізації сільськогосподарських підприємств, кількості головних і додаткових галузей та їх співвідношення розрізняють:

1. Вузькоспеціалізовані підприємства мають одну головну галузь, продукція якої в структурі товарної продукції підприємства перевищує 90 %.

2. Глибокоспеціалізовані підприємства мають одну головну і 3-4 додаткові товарні та кілька допоміжних галузей. Головна галузь в структурі товарної продукції займає питому вагу понад 50 %.

3. Спеціалізовані підприємства мають дві головні та 3-4 додаткові галузі. Головні галузі повинні забезпечувати 60-70 % грошових надходжень від реалізації продукції.

4. Підприємства комбінованої спеціалізації (багатогалузевої) мають три головні галузі, які забезпечують понад 75 % грошових надходжень від реалізації продукції та 3-4 додаткові.

3. Концентрація та інтеграція виробництва в сільському господарстві

Концентрація сільськогосподарського виробництва – це процес зосередження виробничих ресурсів (земельних, матеріальних і трудових) в оптимальних розмірах, з метою збільшення виробництва продукції та підвищення її економічної ефективності.

Процес концентрації виробництва в сільськогосподарських підприємствах розвивається по наступним напрямках:

- концентрація однорідної і технологічно однакової продукції на спеціалізованих підприємствах;
- концентрація виробництва шляхом з'єднання наукових і виробничих структур в рамках одного об'єднання підприємств, компанії тощо;
- комбінування різнорідних виробництв в рамках одного підприємства.

Концентрація виробництва в сільському господарстві здійснюється в двох формах:

1. Нагромадження – зростання розмірів основних і оборотних фондів забезпечує розширене відтворення і сприяє посиленню концентрації виробництва.

2. Централізація виробництва – це збільшення його розмірів шляхом об'єднання кількох підприємств (відділків, бригад) в одне та встановлення єдиного керівництва.

Агропромислова інтеграція – це вища форма міжгосподарської діяльності, яка об'єднує сільськогосподарські галузі, переробну промисловість, обслуговуючі виробництва, а також торгівлю виробленою продукцією.

Відмінними ознаками агропромислових підприємств і об'єднань є:

- гармонійне поєднання в єдиному підприємстві сільськогосподарського виробництва і переробної промисловості при дотриманні необхідних пропорцій;
- більш високий рівень організації сільського господарства і промислового виробництва;
- поглиблена і стійка спеціалізація сільськогосподарського виробництва;
- наявність великих, технічно досконалих підприємств з переробки сільськогосподарської продукції.